

ВОЈНОИЗДАВАЧКИ ЗАВОД

Начелник
БОРБЕ СТАКИЋ, пуковник

РАТНА ПРОШЛОСТ НАРОДА И НАРОДНОСТИ ЈУГОСЛАВИЈЕ

КЊИГА ДВЕСТА ПЕДЕСЕТ ШЕСТА

МОНОГРАФИЈЕ
ЈЕДИНИЦА НОВ И ПО ЈУГОСЛАВИЈЕ
КЊИГА ОСАМДЕСЕТ ПРВА

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

РАХМИЈА КАДЕНИЋ, генерал-пуковник, председник, чланови: АЈИ ШУКРИЈА, РИСТО ЏУНОВ, МИЛАН ДАЉЕВИЋ генерал-пуковник, ДАКО ПУАЧ генерал-пуковник, ЖИКА СТОЈШИЋ генерал-потпуковник, ФАБИЈАН ТРГО генерал-потпуковник, ВЕЉКО МИЛАДИНОВИЋ генерал-потпуковник, ЈОЦО ТАРАБИЋ генерал-потпуковник, МЕТОДИЈЕ КОТЕВСКИ генерал-потпуковник, АВГУСТ ВРТАР генерал-потпуковник, СВЕТОЗАР ОРО генерал-мајор, МИШО ЛЕКОВИЋ пуковник, АХМЕТ ЂОНЛАГИЋ пуковник, ВИКТОР КУЧАН пуковник

ГЛАВНИ УРЕДНИК

РАДОМИР ПЕТКОВИЋ, пуковник

СТРУЧНИ РЕДАКТОР

МЕТОДИЈЕ КОТЕВСКИ, генерал-потпуковник

УРЕДНИК

МОМЧИЛО КАЛЕМ, потпуковник

БОРА МИТРОВСКИ

**ПЕТНАЕСТИ
(МАКЕДОНСКИ)
УДАРНИ КОРПУС
Н О В Ј**

БЕОГРАД, 1983.

»Изражавам своју захвалност свим борцима и руководиоцима јединица који су извојевали ове сјајне победе!«

»Нека је слава палим јунацима за ослобођење наше земље!«

ТИТО

Ову књигу посвећујем борцима и старешинама Петнаестог ударног корпуса; у првом реду палим друговима који храбро и несебично положише своје животе за победу над фашизмом

ПРЕДГОВОР

За целовиту обраду 15. ударног корпуса определио сам се због значаја који је ова јединица Народноослободилачке војске Југославије имала у завршним операцијама за ослобођење Македоније и Југославије, против хитлеровске Немачке и њених квислинга. У протеклих четрдесет година није написан ниједан рад који би целовитије приказао борбени пут овог Корпуса. То што је написано односи се само на поједине епизоде из његовог живота, на поједине бојеве и операције које су његове јединице или Корпус у целини водили. Због тога ми је, писањем ове књиге, и била намера да у целини што потпуније и критичније обрадим борбена дејства Корпуса и покушам да извучем нека најбитнија искуства.

Књига, аналогно основним задацима које је Корпус извршавао, обухвата два основна дела: први, његово учешће у завршним операцијама за ослобођење Македоније и, други, његово учешће у завршним операцијама за ослобођење неослобођених крајева Југославије у саставу 1. армије ЈА.

У првом делу књиге мањи део текста посветио сам дејствима јединица НОВ на територији Македоније пре појаве корпуса у овом крају наше земље. Тиме сам желео да дам једну општу слику развоја оружаних формација и замаха оружане борбе у Македонији у краћем периоду пре формирања корпуса, јер је то било од пресудног значаја и за формирање Петнаестог, као и друга два, корпуса на овом простору. То је време снажног разгарања устанка, у коме су народи и народности Македоније узели масовно учешће.

У завршним операцијама за ослобођење Македоније Корпус је дејствовао на доста пространој и осетљивој територији за непријатеља - у Повардарју, Пелагонији, области између Охридског и Преспанског језера и у западној Македонији. Преко ове територије су се по-

влачиле главне трупе Групе армија »Е« из Грчке против којих су снаге Корпуса свакодневно водиле жестоке борбе затварајући, заједно са 42. дивизијом 16. корпуса, главну комуникацијску магистралу у долини Вардара: Солун - Ђевђелија- Скопје, на коју су избијали и помоћни правци из Албаније и Грчке преко западне Македоније и Пелагоније. Овај Корпус је, и према општим оценама, дао значајан допринос и у пробоју Сремског фронта и у даљим дејствима у завршним операцијама за ослобођење Југославије, као и у чишћењу терена од непријатељских остатака.

Борбена дејства 15. корпуса у целини, и његових јединица појединачно, и у борбама у Македонији и у завршним операцијама за ослобођење Југославије, доста су поучна, па њихова тактичка и оперативна искуства могу корисно послужити и у припремама за евентуални општенародни одбрамбени рат који би нашим народима и народностима могао бити наметнут. Настојао сам због тога, да та искуства поткрепим и конкретним подацима.

Петнаести корпус је, у правом смислу речи, био јединица братства и јединства. У њему су били најбројније заступљени Македонци, али је било доста и Албанаца, Турака, Муслимана, Рома и припадника других народности и етничких група са територије Македоније, а и народа и народности из осталих делова Југославије. И командни и старешински кадар у целини претежно су сачињавали Македонци, у 7. албанској бригади Албаници, а биле су заступљене и старешине других народа и народности Југославије, нарочито у завршним операцијама за ослобођење земље. Он је био корпус братства и јединства и по томе штоје заједно са јединицама других народа Југославије водио борбена дејства од Срема до Рогашке Слатине. На свом борбеном путу јединице Корпуса су прошле територијама готово свих данашњих социјалистичких република и социјалистичких аутономних покрајина, територијама Македоније, Србије, Хрватске, Словеније, Босне и Херцеговине, Војводине и Косова.

Књига је рађена у првом реду на основу сачуване наше документације и литературе која се односи на тематско подручје 15. ударног корпуса. Обаду дејстава Корпуса у завршним операцијама за ослобођење Југославије (његове друге етапе дејства) отежало ми је то

што недостаје архива Штаба Корпуса из тога периода. Наиме, ова документација је била богата разноврсним и конкретним подацима, али је изгубљена приликом расформирања Штаба Корпуса после ослобођења Славонске Пожеге. Као што се из приложене библиографије види, при обради књиге користио сам и доступну немачку документацију из Националног архива у Вашингтону, и то за операције у Македонији. Ова архива умногоме јасније осветљава ^у ^огађаје из периода извлачења немачке Групе арми - Е« из Грчке, преко Македоније, насевер. Истовремени^и треба напоменути да је остало мало немачких док" -ената за период завршних операција за ослобођење Југославије, што се може објаснити чињеницом да су немачке снаге, које су се нашле у окружењу, вероватно пре капитулације и заробљавања, спалиле своје архиве.

Приликом илустровања књиге, а с обзиром и на њен укупни обим, определио сам се да дам само факсимиле појединих докумената, пре свега скица које су за бојеве и операције у ратним условима припремали одговарајући органи штабова јединица, што такође може бити поучно.

Овом приликом се захваљујем рецензенту и редактору Методију Котевском, чије су ми примедбе и сугестије биле од значајне помоћи и користи при дефинитивној обради књиге.

Аутор

УВОД

ВОЈНО-ПОЛИТИЧКА СИТУАЦИЈА НА БАЛКАНУ И ПОСЕБНО У ЈУГОСЛАВИЈИ У ЛЕТО 1944. ГОДИНЕ

У лето 1944. године Немачка се нашла у тешком положају. Црвена армија је незадрживо напредовала. Она је разбила немачку групу армија »Центар«, пришла Висли и источним границама Пруске. У јашко-кишињевској операцији она је до ногу дотукла немачку нацистичку групу армија »Јужна Украјина« и тако створила услове за напад на Немачку с југоистока, у правцу Будимпеште и Беча. Тада је Црвена армија била у могућности да пружи непосредну помоћ народима Балканског полуострва и њиховој борби за оелобођење. Англо-америчке трупе пробиле су немачку одбрану у Италији и 4. јуна 1944. освојиле Рим. Два дана касније био је отворен други фронт десантном операцијом у Нормандији. Развој догађаја на фронтovima створио је услове за стратегијско опкољавање Немачке.

Ове операције савезничких армија још су непоередније истакле значај балканског ратишта, на коме су ослободилачке армије Југославије, Грчке и Албаније држале велике делове националне територије и за себе везивале крупне немачке снаге." Оне су озбиљно угрожавале Хитлеров одбрамбени систем у овом делу Европе и биле јак ослонац инвазионим снагама савезника у евентуалном искрцавању на Балкан, односно англо-америчких снага у Италији, и јужном крилу Црвене армије на подручју доњег тока Дунава.²⁾

Зато је немачка Врховна команда оружаних снага, упркос томе што се на другим фронтovima све више осећала потреба за појачањима, држала на Балкану крупне

1) Партизанске снаге у Албанији бројале су у то време око 40.000 наоружаних бораца, а у Грчкој око 70.000 бораца.

2) Persv Einest Schramm, Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht, Band IV, Frankfurt am Main, 1961, стр. 81, 93, 607.

снаге, чији је број заједно са квислиншким трупама достигао око 1,000.000 војника. Све те снаге су биле под командом врховног војног заповедника Југоистока генерал-фелдмаршала Максимилијана фон Вајкса (Maximilian von Weichs), чије је седиште било у Београду. Њему су били потчињени: Група армија »Е« на грчком оперативном подручју, 2. оклопна армија на територији Хрватске, Босне и Херцеговине, Црне Горе и Албаније и трупе војноуправног команданта Југоистока у Србији са генералом Фелбером на челу.³ Поред тих снага, на територији Истре и Словеније се налазио 97. армијски корпус потчињен Групи армија »Ц« у Италији и још неке немачке снаге које су припадале 18. корпусној области у Аустрији.

Држање овако великих немачких снага на Балкану, чак и после пораза на источном и западном фронту, није одговарало оперативно-стратегијској ситуацији у којој се Трећи Рајх налазио средином 1944. године. Али је Хитлер, држећи се слепо концепције »бранити све и по сваку цену«, одлучио да продужи рат у дотадашњем распореду и захтевао да се Балкан одсудно брани и да се офанзивним дејствима неутралише ослободилачка борба балканских народа, обезбеди послушност и верност профашистичких режима Мађарске, Румуније и Бугарске осовинском блоку, држи неутралност Турске, осигура јужни бок немачко-совјетског фронта, спречи англо-америчко искрцавање на Балкан и обезбеди даља експлоатација извора нафте у Румунији и западној Мађарској и неколико важних рудника бакра, боксита, хрома и других стратегијских сировина за немачку ратну привреду.⁴

Током времена оперативно-стратегијска ситуација се све више погоршавала за Немце. Један по један почели су их напуштати дотадашњи савезници.

Под утицајем великих победа Црвене армије, демократске снаге Румуније, под руководством Комунистичке партије, подигле су 23. августа 1944. оружани устанак и збациле фашистички режим Антонескуа. Тако је почела народнодемократска револуција. Захваљујући њој, у зе-

3) Међутим, с обзиром на велику важност Србије, генерал Фелбер је био постављен и за војног команданта Србије. Њему су, поред поверених војноуправних задатака, биле потчињене све окупаторске и квислиншке снаге у Србији. Био је непосредно потчињен врховном команданту Југоистока. (Петар Вишњић: »Операције за ослобођење Србије 1944«, Београд 1972, стр. 7 - 12).

4) Петар Вишњић, наведена књига, стр. 7 - 12 .

мљи је уведено народнодемократско уређење. Следећег дана Румунија је изашла из рата на страни фашистичке Немачке. Румунска армија је 25. августа почела борбу против немачких нацистичких јединица. Јединице 2. украјинског фронта Црвене армије су 31. августа ушле у Букурешт. Настављајући наступање, оне су се кретале преко територије Румуније у правцу Турн-Северина, према југословенској граници, и у Трансилванију, према Мађарској граници.

Трећег септембра 1944. јединице 3. украјинског фронта су избиле на румунско-бугарску границу. Петог септембра совјетска влада је упутила царској бугарској влади ноту:

». . . Вишеод Згодине Бугарска је наделупомагала Немачку у рату против СССР-а. . . Совјетска влада не може сматрати ту политику бугарске државе друкчије него као стварно вођење рата на страни Немачке против Совјетског Савеза - као политику коју данас спроводи не обзирајући се на основно погоршање ситуације за Немачку и на то да Бугарска има сада пуну могућност, не плашећи се Немачке, да раскине са њом, а самим тим да спасе земљу од пропасти. Сматрајући да није у могућноети да даље одржава односе са Бугарском, совјетска влада прекида све односе са Бугарском и изјављује да се од сада не налази само Бугарска у ратном стању са СССР-ом - у ствари, она се и досад налазила са СССР-ом у ратном стању, него се и Совјетски Савез од сада налази у ратном стању са Бугарском«.⁵¹

После објаве рата Бугарској, Совјетски Савез, желећи да омогући царској бугарској влади да прекине односе са хитлеровском Немачком, није одмах отпочео војна дејства против Бугарске. Ујутру 8. септембра јединице 3. украјинског фронта прешле су румунско-бугареку границу. Бугарска царска војска није пружала никакав отпор. Деветог септембра је бугарски народ, под руководством Комunistичке партије, дигао оружани устанак против фашизма, збацио фашистички режим у земљи и образовао владу Отечественог фронта, која је објавила рат нацистичкој Немачкој.

Пораз хитлеровских трупа у Румунији и Бугарској створио је повољне услове за дубоко обухватање читавог

5) Кратка историја на отечствената војна, Софија 1958, стр. 62; Внешнаја псхитика Совјетског Сојуза в период Отечественој војни, том II, Огас Госполитиздат, Москва 1946, стр. 181-183.

јужног крила немачког стратегијског фронта. За совјетске трупе отворени су путеви у Мађарску - на територију последњег немачког савезника у Европи.

На тај начин, разбијање немачке јашко-кишњевске групације довело је до корените промене политичке и стратегијске ситуације на Балкану. Народи Румуније и Бугарске, ослобођени од немачко-надистичког јарма, могли су под руководством комунистичких партија својих земаља да ступе на нов, демократски пут развитака.⁶¹

Војно-политичка ситуација у Југославији средином 1944. године такође се веома повољно развијала у корист народноослободилачког покрета. Одлуке Другог заседања Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије (АВНОЈ-а) и постигнуте победе имале су одлучујући утицај на даље јачање нове Југославије и у војном и у политичком погледу. Национални комитет ослобођења Југославије (НКОЈ) предузео је бројне мере за обнову националне привреде земље, за организацију просвете, органа народне власти итд. Национална антифашистичка већа су на својим заседањима прихватила одлуке АВНОЈ-а и одлучила да се претворе у врховне законодавне и извршне органе народне власти. Извршни одбори националних антифашистичких већа добили су карактер привремених влада. Народноослободилачки одбори образовани су у целој земљи.

На међународном плану Национални комитет ослобођења Југославије водио је у то време одлучујућу битку за афирмацију тековина револуције и за признање нове Југославије. Питање међународног признања Југославије постало је све актуелније што се рат више ближио крају. Да би се у сложеним међународним односима изборио за признање. Национални комитет, руководећи се одлукама Другог заседања АВНОЈ-а, одлучио је да поведе разговоре са реконструисаном избегличком владом др Шубашића.

Народноослободилачка војска Југославије, која је до тада била ослободила велики део земље, имала је средином 1944. године 39 дивизија (у саставу 12 корпуса или под непосредним руководством главних штабова НОВЈ), знатан број самосталних бригада и партизанских одреда и Ратну морнарицу. Целокупне оружане снаге Југославије

61) Група југословенских и совјетских аутора, Београдска операција, Београд 1964, стр. 61 - 67.

бројале су око 350.000 бораца. Крајем септембра у саставу Народноослободилачке војске Југославије било је 14 корпуса (50 дивизија), велики број бригада и партизанских одреда и Корпус народне одбране, са укупном јачином од око 400.000 бораца.

Према организацији јединица и командних органа, према начину и форми борбених дејстава и према високом офанзивом духу, искуству и начину руковођења, Народноослободилачка војска је у то време представљала јаку војну организацију са специфичним одликама армије која се стварала кроз специфичан облик рата, првенствено на принципима партизанске тактике и организације. Њене јединице су имале лако наоружање и биле врло покретљиве и способне за самостална дејства.

Њихово наоружање чинило је оружје претежно отето од непријатеља, а и добијено од западних савезника. У то време у јединице НОВЈ почело је да долази и оружје и борбена техника из Совјетског Савеза. Корпуси су тада били највише оперативно-тактичке јединице НОВЈ. Поред борбених јединица, у саставу корпуса били су и територијални органи (корпусне војне области, команде војних подручја, команде места и др.), који су спроводили мобилизацију, руководили снабдевањем оперативних јединица, одржавали ред на ослобођеној територији и др.

Војничко и политичко јачање народноослободилачког покрета у свим крајевима Југославије озбиљно је угрозило интересе окупатора, изазвало збрку и збуњеност у редовима домаћих издајника. Продор Црвене армије преко Румуније наговештавао је одлучну битку за југоисточну Европу и за успостављање јединственог фронта савезника на Балкану, у коме би Народноослободилачка војска Југославије била карика која би везивала фронт англо-америчке војске у Италији са совјетским фронтом. У то време, нарочито у Србији, постојала су доста јака упоришта четника око којих су се окупљали остаци разбијене југословенске буржоазије. Реакционарни кругови на Западу сматрали су четнике господарима Србије и прижељкивали да помоћу њих поврате краља и емигрантску владу у Југославију, због чега је, поред истеривања окупатора, четнике требало што пре коначно уништити.

Због географског положаја, Србија је у војничком погледу од увек представљала значајну област на Балкану. Немачко-нацистичка команда је за све време трајања другог светског рата држала овде знатне снаге окупационе

војске. После продора Црвене армије преко Румуније и Бугарске и њеног избијања на Дунав, Србија је за немачку команду постала још значајнија. На њеним источним границама хитлеровци су намеравали да образују одбрамбени фронт против совјетских јединица и да, под његовом заштитом, преко Србије извуку своје јединице из Грчке и Македоније ради сједињења са главним снагама. Било је јасно да ће немачки окупатори покушати да по сваку цену задрже Србију у својим рукама.⁷⁾

С обзиром на све то, у лето 1944. године врховни командант Народноослободилачке војске Југославије - маршал Тито, усмерио је главни правац офанзивних дејстава у Србију. Намера му је била да јаким снагама из Црне Горе, Санџака и источне Босне продре у Србију и, уз помоћ тамошњих снага, овлада њоме. С том крупном стратегијском замисли у оквиру Југославије поклапао се и задатак да се разбију последња јача упоришта четника и других квислинга у Србији.

У току пролећа и лета Врховни штаб је концентрисао у источном делу Црне Горе Оперативну групу дивизија (2. пролетерска, 5. и 17. дивизија), у Санџаку - 1. пролетерски корпус (1. и 6. пролетерска дивизија) и у источној Босни - 12. корпус (16. и 36. дивизија). Планом се предвиђало да Оперативна група дивизија продре на територију Топлице и појача тамошњу групацију под командом Главног штаба Србије, а 1. пролетерска и 12. корпус да се пробију у западну Србију и да затим предузму заједничку офанзиву ради ослобођења Србије и Београда.

Немачка нацистичка команда је покушала да спречи остварење плана Врховног штаба - пробој у Србију. Почетком јула Немци су предузели офанзиву на територији Топлице и Јабланице против 21, 22, 24. и 25. дивизије НОВЈ, а у рејону Сокобање против 23. дивизије, с намером да их разбију и што даље одбаце из долине реке Јужне Мораве.⁸¹ Жестокe борбе трајале су све до почетка августа, када је продором Оперативне групе дивизија преко Ибра пажња непријатеља скренута према Копаонику. Мада су

7) Београдска операција, наведена књига, стр. 56 - 70.

8) У југословенској војној историографији та операција је позната под називом топличко-јабланичка операција. Немци су је отпочели под називом »Трумф«, а завршили под шифром »Халали«. У њој су ангажовали делове 22, 27. и 29. бугарске дивизије, јаке снаге четника и љотићевца, Српски добровољачки корпус и делове полицијских пукова (Београдска операција, наведена књига, стр. 72).

биле исцрпљене борбама, јединице у Топлици и Јабланици прешле су у противнапад и повратиле територију из губљену у тсжу претходних борби.

Средином јула немачке окупаторске снаге су предузеле офанзиву против јединица НОВЈ у источном делу Босне и у источном делу Црне Горе, које су се припремале за продор у Србију.

У то време немачке окупаторске снаге су у источном делу Црне Горе и Санцаку отпочеле нападе на јединице 2. корпуса и Оперативне групе дивизија. У жестоком борбама, које су трајале до почетка августа - јединице НОВЈ нанеле су велике губитке непријатељу и разбиле 21. СС дивизију. Међутим, због ових борби, продор Оперативне групе дивизија у Србију одложен је за неколико дана.

Кренувши 28. јула из рејона Берана (сада Иванград) у правцу Србије, Оперативна група дивизија је почетком августа форсирала Ибар и избила на планину Копаоник, где је разбила јаке четничке снаге и отворила пут за Топлицу. Настављајући наступање, она је 8. августа заузела Брус, а после два дана и Александровац, и повезала се са дивизијама које су под командом Главног штаба Србије дејствовале у Топлици. На тај начин, Оперативна група дивизија успешно је извршила добијени задатак. У рејону Копаоника, Топлице, Жупе и Јастрепца она је остала до почетка септембра водећи успешне борбе против немачких, бугарских и квислиншких снага.

На тај начин, почетком септембра у Србију се пробило седам дивизија Народноослободилачке војске Југославије. Остварен је први део плана Врховног штаба о преношењу тежишта борбених дејстава у Србију. Ове јединице могле су сада брзо да избију у Шумадију и да, заједно са пет дивизија које су биле под командом Главног штаба Србије, потпуно остваре план Врховног штаба за ослобођење целе Србије.⁹⁾

Такав развој догађаја у Србији имао је одраза на још јаче и чвршће повезивање заједничких дејстава македонских, јужноморавских и косовских јединица у североисточној Македонији и југоисточној Србији. Још од средине 1943. године то садејство се развијало узлазном линијом да би у 1944. години достигло висок степен. Почетком 1944. је формиран и заједнички Оперативни штаб који је руководио наведеним јединицама у извођењу заједнич-

9) Београдска операција, наведена књига, стр. 70 - 76.

ких акција на кумановском, врањском и црнотравском подручју. Оперативни штаб је усмеравао постојеће јединице на акције и дејства дуж железничке пруге Куманово - Врање - Лесковац, на комуникације Куманово - Крива Паланка и Врање - Босилеград и у Црној Трави. Оне су учествовале у разбијању Вардарског четничког корпуса крајем фебруара 1944. и у пролећној офанзиви (мај - јуни 1944) коју је непријатељ предузео у склопу такозване седме непријатељске офанзиве итд.¹⁰⁾

Посебно треба истаћи сарадњу КПЈ и народноослободилачког покрета Југославије са комунистичким партијама и народноослободилачким покретима Грчке, Албаније и Бугарске у другом светском рату, што је имало утицаја на развој покрета на читавом овом подручју.

Сарадња и веза између комунистичких партија балканских земаља постојала је до почетка другог светског рата, углавном преко Коминтерне. Прогресивне снаге на Балкану, предвођене комунистичким партијама Југославије, Грчке, Бугарске и Албаније, инспирисане заједничком марксистичком идеологијом, биле су упућене једна на другу иако је свака од њих имала своје сопствене путеве и начине за покретање маса у борбу за надионалну независност и нови друштвени поредак.

Поробљавање и подела Балкана - у другом светском рату наметнули су појачану сарадњу комунистичких партија и народноослободилачких покрета балканских земаља.

Комунистичка партија Југославије, а посебно њен генерални секретар Ј. Б. Тито, одмах на почетку рата усмеравала је своје организације у пограничним рејонима ка остваривању разних видова сарадње са организацијама и комунистичким партијама у суседним земљама. У тој сарадњи користећи непосредне околности које је створила окупација, бројне јединице НОВ и ПОЈ су прелазиле државну границу и дејствовале са јединицама суседних земаља против фашистичких окупатора и домаћих издајника. Тада, када су то услови дозвољавали, Комунистичка партија Југославије је предузимала и конкретне иницијативе за стварање одређених организационих облика координације заједничких активности са суседним народима.

10) Ослободилачки рат народа Југославије 1941 - 1945, Београд 1956, књ. 2, стр. 163 - 175.

Ова сарадња је нарочито дошла до изражаја у 1943. и 1944. години. Штабовима оперативних зона и партијским руководствома друг Тито је ставио у задатак да се повежу са партијским и војним руководствома Албаније, Грчке и Бугарске ради координирања дејстава и акција, размене искустава и узајамне помоћи.

Будући да се Македонија граничила са овим земљама, сарадња коју су налагали друг Тито, Централни комитет КПЈ и Врховни штаб НОВ и ПОЈ одвијала ее, углавном, преко Македоније (са Албанијом и Грчком), а преко Македоније и Србије и са Бугарском. При спровођењу овог задатка у живот требало је радити врло опрезно, посебно са сваком партијом и покретом, јер су услови за сарадњу били деликатни и осетљиви због националног момента (македонско национално питање) и због другах питања.

Ова сарадња била је од велике важности у заједничкој борби суседних *земаља* против фашизма, јер су се заједничком активношћу усмеравали народи на општи отпор и супротстављање окупаторима, квислинзима и домаћим издајницима. Та сарадња ее испољила и у неким заједничким акцијама и помоћи у борби против заједничког фашистичког окупатора. Међутим, због познатих ставова БКП и КПГ у вези са македонским националним питањем, они су имали одраза на обим и садржај те сарадње. Она је више била оријентисана на војни него на политички план. Али, у таквим условима постигнути су одређени политички и војни резултати.